

Gulyás Pál válogatott versei

Igen-igen aktuális és fontos feladatot vállalt a Kozmosz Könyvek szerkesztősége, midőn A Magyar Irodalom Gyöngyszemei sorozat legújabb darabjaként Gulyás Pál válogatott verseit adta ki. Sokan emlékeznek még Németh Lászlónak a költőbarát halála 25. évfordulóján megjelent írására (Debrecen költője, Alföld, 1969. 11.), melyben azzal a gondolattal vívódott, hogy manapság egyre kevesebben ragaszkodnak a közösségi magyar irodalom e szeletéhez. Időben érkezett jótékony cáfolat ez a kötet. S azon tűnődve, mi teszi Gulyás Pál költészetét ma is időszerűvé, nehéz helyzetben vagyunk, mert a Fodor András válogatta kis kötet bevezető tanulmányában a legilletékesebb, Németh László mondta el ezt.

Az ő nyomában legfeljebb Gulyás Pál költészetének azokat a vonásait próbálhatjuk felerősíteni, amelyek a fiatal kritikust vagy általában a mai olvasót első-sorban megragadják. Számunkra e költészet „legdebrecenibb” jelzőjében már inkább csak történeti érték az annak idején benne nagy súllyal szereplő „Kis-Budapest”-ellenesség, s az akkori országos hivatalos írói hatalommal szemben vállalt szilárd oppozíció. A minősítés másik, mélyebb tartalma hat jobban: a Németh László elnevezte „nem-elfutás” és „mélyre-fúrás”, az, hogy Debrecenben is lehet, sőt kell európai horizontúnak lenni (*Debrecen, ó-kikötő, Vak börtönben*). Vonzóan aktuális az is, ahogyan ezt Gulyás Pál tette — az intellektualitás, közelebről a mítoszok nyelvén. Ha főként korábbi verseinek (*Misztikus ünnepi asztal, Termő rejtelem*) panteisztikus színe megfakult már, ha a személytelenebben mitologizáló verseiben (*A mythosok határán, Szeress, barátom*) zsúfoltnak érezzük a mitológiai fegyverzetet; annál inkább felszabadító erejük önnön szuverén mitológiáját megalkotó versei (*Professzor Németh Lászlónak, A debreceni sebészeti klinika laboratóriuma előtt, Közel és távol*). Talán az említetteknel is sugárzóbbak lennének azok az élete utolsó éveiben született, látszólag rögtönzészzerű versek, majdhogynem alkalmi strófák, amelyek arról tanúskodnak, hogy ez a panteisztikus-misztikus fogantatású költészet az egyéni lét és a történelem vasszorításában végül is a legmodernebb mítoszhoz, a demitizált létezés bartóki vagy Nagy László-i formájához érkezett. Hadd idézzek kettőt ezek közül a mindmáig hozzáférhetetlen remekek közül (mindegyiket a nagy „antik-idézőnek”, Kerényi Károlynak küldte):

*Úgy rohanok, minthogyha Léthe
vizét kaptam volna emlékbe.
Rohanok a téli napon,
Viszem hulló gondolatom,
Nincs itt Eszme, nincs itt Való,
csak hull a hó, csak hull a hó...*

(Árkádia — Debrecen 1943...)

*Te ott vagy a nagy hegyeken túl,
Téged a nagy hegyek emelnek,
itt a vak homok mindent feldúl,
itt a homokból süvölt a felleg.*

*Már egy esztendeje kiáltasz
a négy folyón át hasztalan
Itt mély Párkák szövik a fátylat
a Nap fényére... S nincs szavam.*

Hogy mennyire belső fejlődés eredménye ez a hang Gulyás Pál lírájában, bizonyítja költészetének másik rétege is. A misztikus-mitikus hajlam mellett kezdettől fogva jellemzi líráját a szürke valóság, különösen annak szatirikus-groteszk és fa-

nyaran játékos formája iránti vonzalom (*Veres Péter, A tervehalmozó, Rímkovács, Naftalin-kabát*). Többről van itt szó az egyszerű realitásérzéknél, ez már a tárgyilagosságmérés, a józan „bemérés” lírában különösen ritka adománya. A felületes szemlélet valóban rímkovácsolást, tanáros verscsinálást gyaníthat költészetének egyik legáltalánosabb jellemvonásában, amely igazában egy különösen fogékony intellektus számvetésének keserű tudomásulvétele. Így épülhet össze egyre szervezettebben pályája második felében költészetének előbb még inkább párhuzamosan futó két vonulata: a mítoszigény szilárd tárgyakat kap, a lényegéig megismert valóság pedig mitikus vonásokat ölt. Bár a két tendencia metszéspontja a személyes helyzetnek egyetemesebb léthelyzetként való megrajzolása, a koncentráció ott van a társadalmiságot közvetlenebben hordozó versekben is. A korábbiakban, például a méltán híres *Országúti esküvő*ben már talán nem visszhangzik annyira a pozitív érték, a tudatosan vállalt regionalitás; jóllehet a mindenkor vidéki, különösen a debreceni irodalom számára ennek sem szabad megfakulnia. A későbbi darabok hangsúlyozottan országos társadalmi problematikájának viszont tanulságai lehetnének a mai magyar líra számára is (*Isten követje, Itáliához*).

Mindez összefügg költészetének újabb gyarapodásával, a jelen történelmére való ablaknyitással. Kétségtelen, a harmincas-negyvenes évek fordulóján a túlzott nyitottság, a történelmi eseményekre adott azonnali és közvetlen válasz, kiindulópontjában és végeredményében hibásnak bizonyult. Gulyás Pál magyarság-verseiben azonban mindvégig szerepelt egy nagyon lényeges összetevő, a kelet-európai népek „tejtésztvérségé”-nek Petőfi és Ady nyomán kialakított eszméje. Talán nem lett volna eretnokség, ha a kötet — megfelelő jegyzet kíséretében — két versét (*Ady szobra elé, Kassa kapui előtt*) közli, hazafiság és internacionalizmus gyakorlatban sokszor nehezen kiküzdhető egységének sajátos változataként. Úgy még egy erős hajszályökérrel kapcsolódna Gulyás Pál költészete mai irodalmi köztudatunkba e kis kötet eredményeképpen is. (*Móra, 1971.*)

KUN ANDRÁS

Kísértet járja be a földet

DÉRY TIBOR: KÉPZELT RIPIORT EGY AMERIKAI POP-FESZTIVÁL RÓL

Magára adó irodalomtörténész nem veheti alapul ítéleteiben a szerzők vallomáseit — szól az ismétlődő figyelmeztetés. — Persze, persze — válaszolhatjuk —, a mű függetlenül alkotójától, „könyv beszél — kutya ugat”, de azért (bármennyire is tiszteljük, magunkévá tesszük a műközpontúságot) az a szegény író is sejthet valamit a saját könyvei jellegéről, értékéről — esetleg éppen áltudatával jellemzi művét, önmagát. Egy irodalomtörténésznek adott friss interjúban Déry Tibor a legjelentősebb könyvének a legutóbbi megjelenetet, *Képzelt riport egy amerikai pop-fesztiválról* című kisregényét nevezi — a rá jellemző, rendkívül rokonszenves ön-íroniával hozzátéve e véleményhez: „bár valószínűleg ebben nincs igazam”. Semmi sem indokolja tehát, hogy vitába szálljunk a hetvennyolcadik évébe lépett, s a mai magyar irodalomnak napjainkban is a legtöbb meglepetést szolgáltatató szerzővel. Déry Tibor ugyanis változatlanul, irigyelni valóan fiatal: nemcsak azzal, hogy vállalja ifjúkori avantgarde prózáját, verseit, drámáit, hanem főképpen azzal, ahogy benne él a mában — a hatvanas, hetvenes években. *Ítélet nincs* — írta nemrég önéletrajzi emlékezése fölé, s ebben a korról és kortársakról mondott ítéleteket tartalmazó könyvében sem az öregember önszépítő emlékeit elevenítette fel; műve jelenkoriságára a legfőbb bizonyíték a heves, indulatos fogadtatás. És most itt az új Déry-